

Etyka zawodu psychologa jako przedmiot moralnej i duchowej formacji akademickiej

1. Wprowadzenie

W ostatnich latach szczególnego znaczenia nabierają zagadnienia dotyczące moralności i obyczajów wobec wykonywania czynności zawodowych. Problemy te pojawiają się zwłaszcza w tych dziedzinach nauki, w których bezpośrednim przedmiotem badań jest osoba ludzka. Jedną z takich dziedzin jest psychologia. Przed psychologiem pojawiają się coraz liczniejsze problemy i dylematy etyczno-moralne w trakcie podejmowania działalności naukowej, diagnostycznej, terapeutycznej, dydaktycznej, popularyzatorskiej. W tym kontekście niezbędne staje się podjęcie naukowej refleksji nad zagadnieniami o charakterze moralnym i duchowym. Stąd też konieczne będzie odwoływanie się do zagadnień wypracowanych przez współczesną etykę.

Karol Wojtyła¹ proponuje program etyki mający ściśle odniesienie nie tylko do antropologii, ale także i do psychologii, w którym można by wyróżnić następujące elementy:

- opis natury człowieka oparty na syntezie wiedzy antropologicznej, psychologicznej, etologicznej i innych;
- określenie „dróg doskonalenia się bytu ludzkiego” oparte na psychologii społecznej, pedagogice, socjologii oraz refleksji nad kulturą życia społecznego;
- opis ludzkich powinności, tj. zbudowanie pewnego systemu ocen, czyli aksjologii stanowiącej podstawę etyki.

Należy podkreślić, iż przez wiele minionych lat nie podejmowano refleksji nad problemami etycznymi w psychologii. Nie powoływano się też na prace ukazujące się za granicą, chociażby na dzieło E. Fromma² *Man for himself* z 1947 r. Uczony ten podjął oryginalną próbę ukazania związku pomiędzy psychologią i etyką. Psychologowie o orientacji humanistycznej wyrażali przekonanie, że poznanie natury ludzkiej oraz zrozumienie wartości i norm moralnych rządzących życiem człowieka są nierozzerwalne. Psychologia może być fundamentem do sformułowania obiektywnych i przekonywujących norm postępowania³. Zgodnie z podstawowymi założeniami psychologii humanistycznej, człowiek jako podmiot i centrum wydobywa z siebie naturalnie wpisaną mu godność osobową i osadzone na niej normy działania o charakterze moralnym. Nie chodzi zatem o żadne działanie odnoszące się do ustanawiania przez człowieka norm moralnych, ale raczej o rozwój postaw etycznych i moralnych.

¹ *Elementarz etyczny*, Wyd. Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1995.

² *Niech się stanie człowiek*, PWN, Warszawa–Wrocław 1994.

³ Z. Uchnast, *Metodologiczne problemy w psychologii humanistycznej*, „Zeszyty Naukowe” 1993, MXVII, 9, s. 59–74.

Są one bowiem czymś pierwotnym w stosunku do praw stanowiących i świadczą o naturalnym kierunku rozwoju powinności etycznych i odkrywaniu wartości⁴.

Człowiekowi przysługuje godność i tego nie należy dowodzić. To stwierdzenie bowiem jest podstawą humanistycznego widzenia świata i człowieka. Przypisanie osobie ludzkiej nieporównywalnej godności znaczy przede wszystkim, że nie wolno człowieka sprowadzać do poziomu rzeczy lub istoty dla kogokolwiek użytecznej. Człowiek jest osobą, czyli istotą „o sobie” decydującą, wyznaczającą sobie cele i środki działania. Nie może być też traktowany jako środek do osiągnięcia jakiegoś zewnętrznego, obcego mu celu⁵.

2. Przedmiot etyki zawodowej psychologa

Etyka zawodowa jest jednym z zasadniczych elementów szeroko rozumianej *etyki szczegółowej*. Etyka szczegółowa zaś usytuowana jest pomiędzy subiektywnymi sądami sumienia a najwyższymi zasadami moralnymi. Jednakże terminem, który dookreśla jej zakres kompetencji jest *pojęcie gatunkowej określoności poszczególnych kategorii aktów ludzkich*. Przykładem gatunkowo określonych aktów ludzkich są takie działania, jak mówienie prawdy, czy też jej zaprzeczanie (kłamstwo). Takie akty są „gatunkowo” określane i zajmują w kategorii ludzkiego działania miejsce pośrednie między tym, co najogólniejsze, a tym co konkretne⁶.

Można powiedzieć, że etyka zawodowa zasadniczo dotyczy moralnych aspektów społeczności zawodowej rozpatrywanych globalnie. Należy jednak podkreślić, że istnieje bardzo specyficzny obszar zagadnień etycznych charakterystycznych dla poszczególnych zawodów. Mają one wymiar szczegółowy, specjalistyczny, przeplatają się często z elementami etyki osobowej⁷.

Podstawowym zagadnieniem w etyce zawodowej jest **społeczność zawodowa** (podkr. M.S.). *Życie w społeczności bowiem jest warunkiem i szansą rozwoju człowieka. Człowiek – jak zauważa Sutor – nie jest swobodnie unoszącym się w próżni podmiotem, lecz osobą wśród innych osób. Nowoczesna myśl na nowo odkryła podmiotowość osoby i wyraziła ją przede wszystkim w pojęciu autonomii*⁸. Zadaniem społeczności zawodowej jest spełnienie w sposób stały czynności zawodowych, służących zaspokojeniu potrzeb nie tylko ich wykonawców, ale nade wszystko członków całej społeczności do której czynności te są kierowane. Społeczność zawodową stanowi zespół ludzi związanych wspólnotą praw i obowiązków w ramach wykonywanego zawodu⁹. Wraz ze wzrostem specjalizacji zawodowych i ze zmianami życia społeczno-gospodarczego pojawiła się pilna potrzeba dokonania aplikacji etyki ogólnej do problematyki etycznej poszczególnych zawodów¹⁰. Każde niepoko-

⁴ *Problematyka etyczna w psychologii Ericha Fromma*, „Nowiny Psychologiczne” 1999, nr 3, s. 25–37.

⁵ S. Olejnik, *Etyka lekarska*, Wyd. Unia, Katowice 1995, s. 21.

⁶ T. Ślipko, *Zarys etyki szczegółowej*, WAM, Kraków 1982, t.1, s. 10–11.

⁷ Tamże, por. J. Ozdowski, *Podstawowe zagadnienia etyki zawodowej*, „Chrześcijanin w świecie” 1971, nr 11, s. 13–27; A. Sarapata, *Etyka zawodowa*, Książka i Wiedza, Warszawa 1971.

⁸ B. Sutor, *Etyka polityczna*, Wyd. Fundacji ATK Kontrast, Warszawa 1994, s. 29.

⁹ T. Ślipko, *op.cit.*, s. 205; M. Stepulak, *Etyka zawodowa rolnika wobec zagrożeń ekologicznych*, WODR, Siedlce 1993, s. 6.

¹⁰ Z. Ratajczak, *Między pokusą obiektywizmu a pułapką rygoryzmu metodologicznego, czyli o problemach etycznych w psychologii*, „Nowiny Psychologiczne” 1993, nr 1, s. 45–53.

jące zjawisko społeczno-psychologiczne jest z natury rzeczy postrzegane przez pryzmat etyki zawodowej.

Warto podkreślić fakt, iż etyka zawodowa może być rozważana jako zespół usprawnień (cnót moralnych) etyczno-moralnych człowieka, potrzebnych do wykonywania danej pracy. Etyka zawodowa jest zatem teorią odpowiedzialnej, moralnie dobrze realizowanej pracy, to znaczy wykonywanej dzięki sprawnościom, warunkującym efektywną pracę. Sam zespół tych sprawności kształtuje się proporcjonalnie do tego, jak pojmie się pracę¹¹.

Psychologia jako profesja i równocześnie dyscyplina naukowa należy do tego rodzaju ludzkiej aktywności, w której centrum zainteresowania i oddziaływania społeczności zawodowej stanowi konkretny człowiek. Wszelkie relacje interpersonalne zawiązujące się między psychologiem a klientem mają zawsze wymiar etyczny. Psycholog, podejmując swoją rolę zawodową, ingeruje w różnej formie w sposób istnienia drugiego człowieka jako indywidualnej i niepowtarzalnej całości. Ta okoliczność decyduje o wielkim znaczeniu przestrzegania zasad etyki zawodowej w działalności psychologów i uzasadnia stawianie im wysokich wymagań etycznych¹².

Podstawową wartością dla psychologa ma być dobro moralne i duchowe jego klienta i innych osób. Celem jego zawodowej aktywności jest niesienie pomocy innej osobie w rozwiązywaniu trudności związanych z rozwojem indywidualnych możliwości oraz ulepszania kontaktów międzyludzkich (KEZP, wstęp).

Pomimo różnych porządków moralnych istniejących we współczesnym świecie istnieje zespół podstawowych wartości humanistycznych, które uwzględnione są w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka ONZ. Dlatego też psycholog, podejmując czynności zawodowe, ma obowiązek poszanowania wartości, zwłaszcza godności osoby ludzkiej, podmiotowości i autonomii człowieka oraz jego prawa do pełnego rozwoju.

Psycholog reprezentujący pewne wartości moralne staje wobec człowieka, który również posiada jakiś system wartości. Na tym tle może dojść do nieporozumień natury etyczno-moralnej. Optymalnym podejściem w takiej relacji byłaby wzajemna troska polegająca na poszanowaniu godności ludzkiej, a nie tylko dbanie o fachową stronę psychologicznych oddziaływań.

Praca psychologa i jego relacje osobowe mogą być adekwatne tylko wtedy, gdy opierają się na wzajemnym zaufaniu. Brak zaufania uniemożliwia uczciwość zawodową. Należy powiedzieć, iż możliwość autentycznych stosunków osobistych w środowisku pracy, które jest niemoralne jest ograniczona, jeśli nie wykluczona. Jeżeli zatem ludzi nie obchodzi pomyślność innych, to kiedy zdają się wchodzić w bliższe relacje personalne, czynią to dla własnych korzyści. Dlatego też stosunki osobiste psycholog-klient i sama „moralność” nie są sobie przeciwstawne, jak zakłada to wielu uczonych. Relacje osobowe psycholog-klient i towarzysząca temu moralność muszą się wzajemnie wspierać¹³.

Stąd też, można powiedzieć, iż celem kształtowania postaw etyczno-moralnych w pracy zawodowej jest dążenie do stałego podnoszenia poziomu współżycia w społeczeństwie w uznaniu zasad wolności, demokracji i humanizmu (cel ogólnospołeczny) oraz wyrabianie takiego stosunku do pracy zawodowej, aby realizowała ona w pełni zamierzone efekty spo-

¹¹ M. Gogacz, *Praca duszpasterska czynnikiem kształtowania etyki zawodowej*, „Materiały Problemowe” 1972, nr 2, s. 61–62.

¹² *Kodeks Etyczno-Zawodowy Psychologa*, PTP, Warszawa 1992, wstęp.

¹³ P. Singer, *Przewodnik po etyce*, Książka i Wiedza, Warszawa 1998, s. 379.

łączne (cel utylitarny). Te dwa cele realizowane są nieodłącznie od siebie¹⁴. Pomocą w określaniu reguł postępowania etyczno-moralnego grup zawodowych, w tym przypadku psychologów okazały się kodeksy etyki zawodowej. W ich skład wchodziły przedyskutowane wcześniej standardy, zasady lub przepisy regulujące praktyczne postępowanie w określonych sytuacjach, obowiązujących członków określonego zawodu.

Etyka zawodowa każdej grupy posiada własną specyfikę, gdyż stanowi zespół ocen i wytycznych charakterystycznych dla danego zawodu.

Aspekty etyczne pracy psychologa już od dawna stały się przedmiotem refleksji wśród psychologów amerykańskich. Wyrazem tego było podjęcie prac nad stworzeniem kodeksu etycznego, który ukazał się w 1953 r., a po nim nowe ulepszone i uaktualnione wersje. Troska psychologów dotycząca pomocy w rozwiązywaniu problemów i dylematów etycznych istnieje w dalszym ciągu. Przykładem tego jest obszerna praca D.N. Bersoffa pt.: *Ethical conflicts in psychology* wydana w 1995 r. i wznowiona w 1997 r. W pracy tej ukazane są główne problemy i dylematy etyczno-moralne, występujące w codziennej pracy psychologów badaczy i psychologów praktyków.

W ostatnich latach również i w Polsce wzrasta zainteresowanie tą problematyką. Rezultatem tego jest powstanie z inicjatywy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego *Kodeksu Etyczno-Zawodowego Psychologa* z 1992 r., dotyczącego problemów etyczno-moralnych w teorii i praktyce psychologicznej. Pojawia się też coraz więcej publikacji na ten temat. Organizowane są również sympozja i konferencje naukowe, które dotyczą zagadnień etyczno-moralnych w pracy psychologa¹⁵.

Zagadnienie zaufania, dyskrecji, tak ważne w badaniach naukowych i praktyce psychologicznej, dotyczy problemu tajemnicy zawodowej. Naukowa refleksja nad tą istotną kwestią odnosi się ściśle do psychologicznych analiz i interpretacji, chociaż równocześnie z samej natury wynika z pewnych założeń o charakterze etycznym.

Problem tajemnicy zawodowej należy opisywać i interpretować w odniesieniu do postawy zaufania i dyskrecji. Zaufanie w relacji psycholog-klient jest postulatem, a nie normą etyczną, jednakże w wielu kodeksach etycznych wymaga się od psychologa podjęcia i ciągłego starania się o jego realizację¹⁶.

¹⁴ L. Krówczyński, *Etyka zawodowa farmaceutów*, Collegium Medium UJ, Kraków 1993, s. 11.

¹⁵ W ramach XXVIII Naukowego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Psychologicznego (wrzesień 1993 r.) w Opolu odbyły się dwie dyskusje panelowe poświęcone problematyce etycznej zawodu psychologa. Pierwsza, prowadzona przez I. Heszen-Niejodek, poświęcona była problemom etycznym w badaniach naukowych i nauczaniu psychologii. Druga dyskusja, prowadzona przez M. Topelitz-Winiewską, dotyczyła problemów etycznych związanych z wykonywaniem zawodu psychologa w praktyce. Katedra Psychologii Ogólnej i Psychologii Pracy UŚ w Katowicach zorganizowała w listopadzie 1995 r. ogólnopolskie sympozjum naukowe pt. „Świadomość etyczna psychologów”. Także w listopadzie 1995 r. Katedra Psychologii Ogólnej KUL przygotowała ogólnopolskie sympozjum nt. „Norma psychologiczna. Perspektywy spojrzeń”, w którym znaczące miejsce zajęły zagadnienia odnoszące się do normy etycznej we współczesnej psychologii. Na XXIX Zjeździe Naukowym PTP w Gdańsku (wrzesień 1996 r.) zostały podjęte zagadnienia etyczne w psychologii w ramach sympozjum „Problemy diagnostyczne i etyczne w praktyce psychologa sądowego”. Natomiast na XXX Jubileuszowym Zjeździe Naukowym PTP w Warszawie (wrzesień 1999 r.) odbyła się dyskusja panelowa pod przewodnictwem M. Stepulaka pt. „Typologia postaw etycznych w relacji: psycholog-klient”. Ta sama problematyka została podjęta w ramach sympozjum 2.5. pt. „Teorie typologii i osobowości i metody ich empirycznej weryfikacji”. W maju 2000 r. na ogólnopolskiej konferencji naukowej „Osoba-edukacja-dialog: perspektywa psychologiczna” w Krakowie został wygłoszony przez M. Stepulaka referat pt. *Tajemnica zawodowa psychologa szkolnego w kontekście psychologii osoby*.

¹⁶ R. Sobański, *Norma kanoniczna-norma etyczna*, „Collectanea Theologica” 1984, nr LIV, s. 5–10.

O ważności zaufania w relacji psycholog-klient w kontekście tajemnicy zawodowej przypomina się w *Casebook on ethical principles of psychologists*¹⁷, gdzie stwierdza się, iż psycholog ma podstawowy obowiązek przestrzegać poufności informacji, które uzyskał od swojego klienta. Chodzi o informacje uzyskane w trakcie jego pracy jako psychologa. Informacje mogą być ujawnione jedynie za zgodą osoby zainteresowanej, bądź też w nadzwyczajnych sytuacjach, kiedy zagrożone jest bezpieczeństwo klienta i innych osób.

Ważne wydaje się być w tym miejscu powiedzenie: **Człowiek osobą jest, osobowością staje się, temperament ma, charakter posiada**. Słusznym więc wydaje się być postulat K. Popielskiego¹⁸, że psychologia chociaż nie posiada wystarczających kompetencji, by wypowiadać się na temat interpretacji człowieka w terminach osoby, i że to pojęcie ze swej natury należy do filozofii, to jednak w trakcie tworzenia psychologicznych koncepcji człowieka psychologowie spotykają się również i z tym problemem. W tym znaczeniu twierdzi – Popielski – współpraca psychologii z dyscyplinami antropologicznymi jest konieczna i przydatna.

W tym miejscu ważny jest postulat, iż problem osoby w psychologii, a zwłaszcza w psychologii ogólnej powinien stać się zagadnieniem podstawowym i równocześnie punktem wyjścia do tworzenia jakichkolwiek odmian psychologicznych koncepcji człowieka.

Współcześnie istnieje tendencja (za którą się osobiście opowiadam) w etyce zawodowej psychologa, która przyjmuje **personalizm** jako punkt wyjścia do tworzenia zasad postępowania etyczno-zawodowego. Jednakże tworzenie szczegółowych standardów postępowania musi brać pod uwagę specyfikę współczesnej psychologii. Warto dodać, iż psycholog winien pamiętać, iż: właściwym adresatem dla osoby jako podmiotu działania moralnego nie jest powinność (jako powinność) ani wartość (jako wartość), ani prawo (jako prawo), lecz konkretna osoba, określająca ze względu na swą godność i strukturę bytową pole powinności moralnej dla każdej innej osoby, w którym odnajduje ona samą siebie (obok innych osób) jako podmiot wśród podmiotów i dlatego świat osób stanowi zastany, a nie wybrany kontekst jej wolnego działania¹⁹.

Wśród psychologów wyraźnie wzrasta świadomość personalistyczna jako zdrowy odruch po latach zniewolenia i zredukowania godności osoby ludzkiej. Trudność w stworzeniu jednolitej i spójnej personalistycznej koncepcji człowieka polega m.in. na tym, iż stanowi on bardzo złożoną naturę, której nie można ująć w ramach konkretnej teorii czy koncepcji. Osoba ludzka wykracza bowiem poza wszelkie ramy i klasyfikacje poprzez swoje czyny, myśli, różnorodność swojego charakteru. Wszelkie wysiłki, by objąć i określić jego istotę są zawsze mało zadawalające i nieadekwatne, okazują się daremne²⁰.

Dla psychologa najbardziej istotne jest to, aby w swojej codziennej pracy mógł dostrzec w swoim kliencie **o s o b ę** i jej podstawowe przymioty: godność, autonomię, odpowiedzialność, podmiotowość, zdolność do czynu.

¹⁷ APA, Washington 1987, s. 67.

¹⁸ *Noetyczny wymiar osobowości*, RW KUL, Lublin 1993, s. 75.

¹⁹ *Wprowadzenie do etyki*, TN KUL, Lublin 1993, s. 23–34.

²⁰ R. Ingarden, *Książeczka o człowieku*, Wyd. Literackie, Kraków 1987, s. 21.

3. Etyka zawodowa psychologa jako dział psychologii ogólnej

Psychologia ogólna może być traktowana jako wprowadzenie do psychologii bądź też jako uogólnienie pewnych prawidłowości, tendencji czy zasad. Należy wspomnieć, iż psychologia była podstawą, takich nauk jak: filozofia, teologia, socjologia, historia, medycyna. Określała bowiem istotę zjawisk psychicznych.

W takim kontekście można powiedzieć, iż psychologia ogólna tworzyła teorie i koncepcje dla innych, nieustannie powstających nowych działów psychologii, ale nade wszystko dla całej psychologii jako nauki. Etyka zawodowa nie stanowi zatem jakiegoś dodatkowego, sztucznego elementu dla psychologii ogólnej bowiem w jej ramach realizowana jest fundamentalna, personalistyczna koncepcja człowieka jako osoby. należy powiedzieć, iż etyka zawodowa psychologa ma istotne odniesienie formalne i merytoryczne do psychologii ogólnej. Etyka zawodowa psychologa bowiem współtworzy integralną całość we współczesnych podręcznikach do psychologii ogólnej, łącznie z tekstem KEZP. Od strony merytorycznej zaś należy powiedzieć, iż w ramach psychologii ogólnej tworzy się wizję człowieka wyrażaną przez psychologiczną koncepcję osoby. Przy takim podejściu zwraca się uwagę na osobę ludzką nie tylko w obszarze intelektualnym, społecznym, emocjonalno-uczuciowym, motywacyjnym, estetycznym, ale przede wszystkim w jej fundamentalnym wymiarze etyczno-moralnym.

Należy dodać, iż problemy etyczno-moralne nie znajdują swojego miejsca we współczesnych, ambitnych próbach stworzenia systemowej (holistycznej) koncepcji człowieka. Koncepcje te bowiem mimo swoich wysokich walorów metodologicznych nie są w stanie sprostać zadaniu polegającemu na zadawalającym opisie człowieka. Dzieje się to z tego powodu, iż koncepcje te nie są w stanie uwzględnić człowieka jako osoby. Końcowym efektem takiego stanu rzeczy jest sprowadzenie symboli do roli znaków, a więc zredukowanie osoby ludzkiej do istoty czysto biologicznej²¹. Psychologia osoby natomiast w centrum swojego zainteresowania stawia człowieka jako osobę z jej fundamentalnymi, niezbywalnymi i nieredukowalnymi przymiotami, takimi jak: godność, autonomia i wolność, odpowiedzialność, podmiotowość. W takim naukowym kontekście etyka zawodowa psychologa znajduje w psychologii ogólnej swoje właściwe miejsce.

Warto dodać, iż w psychologii ogólnej zaznaczają się dwie podstawowe, ogólne teorie, która wyznaczają jej orientację.

Teorie antynaturalistyczne to teorie, w których mówi się o człowieku jako istocie szczególnej, wyróżnionej ze świata przyrody. Podkreśla się też, iż człowiek należy do świata duchowego. Dlatego też z tego względu jest on podmiotem, osobą, a nie przedmiotem czy osobnikiem. W związku z tym teorie odwołujące się do tych ogólnych założeń metateoretycznych noszą miano **personalistycznych**. W powyższym podejściu człowiek jako osoba nie jest do końca zdeterminowany, w sposób wolny dokonuje on wyborów. Świat przeżyć człowieka jest skomplikowany i posiada naturę fenomenologiczną, a nie fizykalistyczną.

Natomiast w modelu naturalistycznym ważna jest nade wszystko forma badania, metoda, jej poprawność i efektywność. W podejściu tym osoba pod względem etycznym jest czymś obojętnym, a nawet jak stwierdza J. Pieter²² zajmowanie się osobą od strony moralno-etycznej *utrudnia obiektywną i beznamietną obserwację faktów w zakresie spraw dotyczących osobowości*. Model antynaturalistyczny natomiast podkreśla najwyższą rangę

²¹ M. Stepulak, *Podejście systemowe we współczesnej psychologii polskiej*, RW KUL, Lublin 1995, s. 181.

²² *Historia psychologii*, PWN, Warszawa 1972, s. 373.

człowieka, jego problem i jego osobiste dobro. W tym kontekście teorie i badania o profilu antynaturalistycznym zakładają **etykę godności osoby**, w przeciwieństwie do etyki kontroli albo działania, włączonej w nurt badań o charakterze naturalistycznym²³.

Ważnym postulatem w psychologicznym rozumieniu człowieka jako osoby jest teza wyrażająca przekonanie, iż osoba ludzka, samoistniejąca w sobie i przez siebie „sama się nie tłumaczy”, nie jest samozrozumiała. Psychologiczny opis człowieka w odniesieniu do drugiej osoby nie jest jednak zadaniem łatwym.

J. Koziński²⁴ uważa, że każdy człowiek dokonuje ciągle wyboru jednej z dwu strategii swojego życia:

- strategii destrukcyjnej, toksycznej,
- strategii permanentnego rozwoju.

Ta druga strategia, jest bliska psychologii ogólnej i w jej ramach uprawianej etyki zawodowej psychologa, pozwala na wszechstronne doskonalenie się na różnych płaszczyznach: intelektualnej, emocjonalnej, społecznej, moralnej. Droga tego rozwoju prowadzi poprzez „aktywność skierowaną ku ludziom”. Człowiek, który nic nie może uczynić dla innych, niewiele również potrafi uczynić dla siebie²⁵.

Nie we wszystkich jednak kierunkach psychologicznych mówi się wyraźnie o człowieku jako osobie. Sądzę więc, iż użycie sformułowania „psychologia osoby” jest tutaj zasadne i adekwatne. Psychologowi bowiem chodzi o to, aby pomóc konkretnemu człowiekowi w aktualizowaniu swoich osobowych szans, który przez to może stać się autentycznym i twórczym człowiekiem.

Psychologia osoby przypomina natomiast, że osobowość, działający podmiot ma swoje stałe, realne i ontyczne odniesienie do osoby. Wszystko co człowiek wykonuje, planuje wyrasta z tego, co nazywamy osobą. Osoba nie tylko dla filozofa, ale również dla psychologa powinna być niekwestionowaną pierwotną prekategorią. Przy takim rozumieniu przedmiotu psychologii, a zwłaszcza psychologii ogólnej można mówić o jej organicznym związku z etyką zawodową psychologa.

4. Problematyka zajęć z etyki zawodowej psychologa

W ramach zajęć pod nazwą konwersatorium z etyki zawodowej psychologa w Instytucie Psychologii KUL realizowane są następujące tematy:

1. Kontekst etyczny: psycholog – osoba badana.
 - asymetryczność relacji,
 - wprowadzanie w błąd osoby badanej,
 - okłamywanie klienta,
 - upublicznianie wyników badań,
 - narażanie badanych na straty moralne.
2. Postawy badawcze.

²³ M. Straś-Romanowska, *Miejsce i status problematyki aksjologicznej w badaniach współczesnej psychologii*, [w:] Z. Ratajczak (red.), *Psychologia. Badania i aplikacje. T.1. Świadomość etyczna psychologów. Szkice z pogranicza psychologii i etyki*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1997, s. 111–112.

²⁴ *O godności człowieka*, PWN, Warszawa 1977 s. 32.

²⁵ Tamże, s. 32.

- indyferentyzm badawczy,
 - realizm etyczny,
 - rygoryzm moralny.
3. Etyka postępowania psychologa wobec chorego somatycznie.
 - dyspozycje i kompetencje zawodowe psychologa klinicznego,
 - problem diagnozy interakcyjnej,
 - mówienie prawdy chorym terminalnie.
 4. Etyka postępowania psychologa wobec pacjenta psychiatrycznego.
 - hospitalizacja chorego psychiatrycznego w świetle ustawy o ochronie zdrowia psychicznego,
 - problem zaufania i tajemnicy zawodowej,
 - rola psychologa w zespole terapeutycznym.
 5. Etyczne aspekty metod projekcyjnych.
 - zasadność używania metod projekcyjnych w badaniu dzieci,
 - metody projekcyjne w badaniu podsądnych,
 - prawne i moralne zasady stosowania metod projekcyjnych.
 6. Tajemnica zawodowa.
 - rozumienie tajemnicy zawodowej psychologa,
 - tajemnica zawodowa w pracy psychologa jako badacza i nauczyciela akademickiego,
 - tajemnica zawodowa w działalności praktycznej psychologów.
 7. Problemy etyczne psychologa więziennego.
 - moralna odpowiedzialność i kompetencje zawodowe psychologa więziennego,
 - zasady współpracy z kadrą zakładu karnego oraz kapelanem więziennym.
 8. Biegły psycholog w Trybunałach Kościelnych.
 - kompetencje zawodowe w zakresie znajomości prawa kościelnego,
 - strategię pracy ze stronami procesowymi,
 - dyspozycje moralne biegłego.
 9. Etyka reklamy.
 - zasady reklamy etycznie „dobrej”,
 - rola psychologa w kreowaniu reklam,
 - odpowiedzialność za badania psychologiczne.
 10. Etyka biznesu.
 - moralne aspekty konsultingu personalnego,
 - moralność a biznes,
 - lojalność wobec pracodawcy.
 11. Etyka wobec „usług psychologicznych”.
 - zasady reklamy usług psychologicznych,
 - reklama usług poprzez internet,
 - uczciwa konkurencja.
 12. Psycholog pracujący w mediach.
 - autoryzacja wystąpień medialnych,
 - rzetelność i uczciwość w odniesieniu do stopni i tytułów naukowych,
 - plagiaty,
 - poradnictwo psychologiczne w prasie i innych mediach.
 13. Ochrona testów psychologicznych.
 - moralna odpowiedzialność za stosowanie i ochronę testów,
 - zasady i kryteria ochrony testów psychologicznych.

14. Syndrom wypalenia zawodowego.
 - etiologia syndromu,
 - etyczno-moralne przyczyny syndromu,
 - przeciwdziałanie.
15. Problematyka wartości w pracy psychologa.
 - rozumienie wartości w psychologii,
 - wartości wobec różnych systemów terapeutycznych,
 - różnice światopoglądowe psycholog – osoba badana.
16. Ochrona życia: eksperymenty *in vitro*.
 - prawne aspekty eksperymentów,
 - medyczne uwarunkowania eksperymentów,
 - etyczno-prawne aspekty eksperymentów.
17. Kara śmierci (ograniczanie wolności).
 - kara śmierci w nauce Kościoła,
 - prawne aspekty kary śmierci,
 - konsekwencje socjologiczne i pedagogiczne kary śmierci.
18. Etyczna ocena samobójstw.
 - rodzaje aktów samobójczych,
 - kryteria moralnej oceny samobójców i samobójstw,
19. Aborcja i eutanazja.
 - psycholog wobec eutanazji i aborcji,
 - dopuszczalność aborcji i eutanazji,
 - eutanazja a „uporczywa terapia”.
20. Etyka seksualna i małżeńska.
 - antykoncepcja,
 - doradztwo małżeńskie w aspekcie etyczno-moralnym.
21. Kryteria medyczne, teologiczne i psychologiczne opętania.
 - psycholog wobec zjawiska opętania,
 - zasady współpracy z egzorcystą.

Professional Ethics of Psychologists as the Subject of the Moral and Spiritual Academic Formation

Summary

Psychology is one of those fields of science that deals directly with a human being. A contemporary psychologist faces many moral dilemmas in his or her scientific, diagnostic, therapeutic, or didactic career. Hence, it becomes necessary to undertake the scientific reflection on solving these problems, as well as on the methodological status of the ethics of this profession.

In that context, the author will present the basic issues, which make up the structure of the didactic classes carried out as a part of the curriculum concerning the classes in professional ethics of psychologists for the students of the Institute of Psychology at the Catholic University of Lublin (KUL). It ought to be said that those classes are obligatory. Over the last several years during those classes the students came up with many moral problems and dilemmas not only in form of the theoretical and speculative issues in a discussion, but they also referred to their own experiences made in their own student training in many places in Poland and abroad. They eagerly shared their own observations during the conversational classes and set their own subjects for discussion, which greatly improved the quality of the curriculum for the classes in professional ethics of psychologists.

Key words: *moral dilemma, professional ethics of psychologists, ethical problem, subject structure, the discretion of the psychologist's profession*